

Andreas Laun (ed.)

Homosexualita

z katolického pohledu

Homosexualita z katolického pohledu

Andreas Laun (ed.)

**Matice cyrilometodějská s. r. o.
Olomouc 2003**

Homosexualität
aus katholischer Sicht
Andreas Laun (ed.)

Německý originál: *Homosexualität aus katholischer Sicht*,
2. Auflage, 2001, Franz-Sales-Verlag, Eichstätt

© Český překlad Matice cyrilometodějská s. r. o., Olomouc 2002
© Andreas Laun, Salzburg 1983

ISBN 80-7266-138-8

Josef Spindelböck

Mravní posouzení homosexuality

Morálně-historické poznámky
ke křesťanskému stanovisku

Ustav špiónů

Miřivní posouzení komunistů

Stalinistické posouzení
a kritické stanovisko

1. Úvod

Křesťanské a zejména římskokatolické posuzování homosexuality jako náklonnosti a její praxe, pokud jde o její morální kvality, se zdá být v postmoderní společnosti velmi rozporuplné. Tak moc se musí církev otevřít světu ve smyslu misionářského dialogu s časem a s ohledem na svoje specifické „znaky“, tak málo smí projevit ochotu k nekritickému přebírání nekřesťanských modelů myšlení a způsobů chování. Kde je to nutné, je vyzývána, aby byla „ukazatelem odporu“, právě kvůli člověku a jeho nezcizitelné důstojnosti!

Pokud se dále pokusíme vrhnout nějaké světlo na historický vývoj názorů na nesmírně mnohostranný fenomén „homosexualita“¹ a především na jeho hodnocení z křesťanského hlediska, měli bychom hned na počátku objasnit předběžné metodické hledisko: katolickému morálnímu teologovi, pokud zahrnuje do své argumentace morálně-historické aspekty, nejde o nějaký „povrchní“ popis (principiálně stejně neproveditelný). Základem následujících úvah je pohled učitelského úřadu, jak je vyjádřen také v „Katechismu katolické církve“ (č. 2357–2359): homosexualita jako náklonnost je sice něco neuspořádaného, ale sama o sobě není hříchem. Hříchem jsou ale homosexuální projevy, pokud jsou konány vědomě a dobrovolně.² Tím se přihlíží zároveň k objektivní oblasti normy a Božího přikázání, jakož i k subjektivní sféře lidské osoby a její zodpovědnosti. Toto rozdělení se vyskytovalo v křesťanském hori-

¹ Termín „homosexualita“ byl použit teprve v r. 1869 maďarským lékařem Kertbényem alias Benkertem. Jím sledoval odlišení od homoerotiky a homofilie, které od té doby znamenaly už jenom homosexuální sklony a citění s vyloučením pohlavních aktů. Pojednával také vlastním způsobem o fenoménu lesbické sexuality, kterou ale zatím – aniž by popřel specifické diference – zahrnul pod celistvý pojem „homosexualita“.

² Jádrem věty zní: „Tradice, opírající se o Písmo svaté, které představuje homosexuální vztahy jako velkou mravní spoušť, vždy prohlašovala, že homosexuální úkony jsou vnitřně nezřízené...“ (Katechismus katolické církve 2357 s odvoláním na „Persona humana“, č. 8)

zontu alespoň implicitně i dříve a není tak úplně nové, jak se většinou předpokládá³, přičemž je důležité pro správnou interpretaci kontextu a životopisnou souvislost.

Alespoň částečná historická reflexe – více nelze na tomto místě očekávat – poskytuje možnost, aby se na základě znalosti vývojového procesu etického posuzování a diskuse našlo hlubší porozumění tomuto problému v současnosti.⁴

2. Morální posouzení homosexuality v antice

Pokud stanovíme, že až do pozdní antiky nebyl „proces strukturování sexuality“ ve středomořském prostoru uzavřen – s výjimkou křesťanského teritoria⁵ –, může klidně interpretovat, že sice „všechny formace společnosti ... až dosud pohlížely na homosexualitu jako na výjimku z pravidla“⁶, ale její jednoznačná morální (dis-)kvalifikace, s ohledem na aktuální praxi, byla možná pouze v židovsko-křesťanském horizontu chápání.

Jisté „primitivní“ kmenové kultury povolovaly mladíku dozrávajícímu v muže, aby teprve po pasivní a pak aktivní homosexualitě poznal také heterosexuální styk, protože měly za to, že „teprve láska muže“ poskytla chlapci „plnost mužské síly“.⁷

Egyptané a Kanaanci byli ve Starém zákoně kritizováni kvůli svým sexuálním praktikám, prováděným často v rámci chrámové prostituce (srov. Lev 18, 3nn). Avšak dokázat tyto relativně četné praktiky na základě originálních dokumentů je samozřejmě těžké.⁸

³ Srov. např. NIEDERMEYER, A. *Handbuch*, Bd. 1, s. 258.

⁴ Podle H. Webera (*Moraltheologie*, 201...) neexistuje dosud „ještě žádná celistvá historie křesťanské sexuální etiky“, jen monografie k historickému vývoji jednotlivých otázek.

⁵ HOLDEREGGER, A. *Homosexualität*, s. 228; podobně HOHEISEL, K.: *Homosexualität*, s. 290.

⁶ GRÜNDEL, J. *Homosexualität*, s. 3.

⁷ HOHEISEL, K. *Homosexualität*, s. 291.

⁸ Tamtéž, s. 293n.

V *Mezopotámii a staré Sýrii* nebyla mužská homosexualita v dřívějších dobách podle všeho potlačována a také nebyla kvalifikována jako morálně negativní. Podle základního vzoru babylónsko-assyrských kultů se bohové projevovali i v sexualitě. Tak dbali skrze své služebnice a služebníky o všechny své přívržence, muže jako ženy, také v sexuálním ohledu, lhosejtno, zda jejich touha byla zaměřena na stejné, jiné, nebo na obojí pohlaví.⁹

V *Íránu* byla široce rozšířena, ale zoroastrickým náboženstvím zcela odsouzena.¹⁰

Co se týče *antického Řecka*, byla homosexualita běžnou praxí nejen ve Spartě a na Krétě, ale na některých místech se stala dokonce „zkouškou stavovské iniciace“¹¹, skrze kterou byla mužská mládež přijímána do světa urozené mužské společnosti. Jako taková byla přechodná, ale uznávaná. Existovaly zákony proti nucení k homosexualitě, ale např. otroci byli bez právní ochrany, a tak vystaveni každému zneužívání svými pány.¹² Kromě toho existovala „filosofická homosexualita“, kterou osobně nezapojevali filosofové, jako Sokrates nebo Platon, teoreticky ospravedlňovali ve vztahu učitel – žák, protože láska ke stejnému pohlaví má jak *epistemologický*, tak pedagogický význam.¹³ To je pro křesťansko-židovský způsob myšlení nepřijatelná představa! V této souvislosti výstižně poznamenává Karl Hoheisel o tomto tmavém stínu antické řecké filosofie: „Ale Sokrates si zahrával s ohněm: Platon a všichni jeho následovníci se dostali do blízkosti tradice homosexuality.“¹⁴

V *antickém Římě* nebyla původně odmítána homosexualita jako taková, zejména ne – ta v Řecku nejdůležitější – forma homosexu-

⁹ HOHEISEL, K. *Homosexualität*, s. 294-6.

¹⁰ Tamtéž, s. 298.

¹¹ Tamtéž, s. 301.

¹² Tamtéž, s. 307.

¹³ Tamtéž, s. 308.

¹⁴ Tamtéž, s. 310.

ality mezi svobodně narozenými.¹⁵ Pozvolna došlo k filosofickému znehodnocení milostných vztahů mezi muži.¹⁶ Křesťanští císařové v následujících dobách vydávali i zákonná ustanovení proti homosexualitě.¹⁷

Krátký pohled na *islám* ukazuje, že homosexualita byla sice nábožensky a eticky zakázána, ale právní sankce byly v praxi kvůli přísným důkazním pravidlům téměř nemožné. Částečně byla oficiálně trpěna a praktikována, obzvláště na dvorech panovníků. Homosexuální kontakty byly kvůli přísnému oddělení pohlaví v určitém rozsahu podporovány.¹⁸

3. Morální posouzení homosexuality v Písmě svatém

V následujícím textu nemá být nabídnut žádný speciální exegetický průzkum, ale spíše přehled o stanovisku bible, Starého a Nového zákona, k homosexualitě, zakládající se na vědeckých poznacích. Na tom spočívá další tradice církve; Písmo jako slovo Boží je trvale normativní pro církve a její učitelský úřad.

STARÝ ZÁKON

Hebrejská bible (AT) nabízí pohled, který se zcela odlišuje od okolí Izraele a antických národů: plně lidské bytí znamená přirozený vztah a společenství s opačným pohlavím.¹⁹

¹⁵ HOHEISEL, K. *Homosexualität*, s. 313: „In puncto homosexualita bylo všechno dovoleno – ale jen s otroky,“ soudí Bleibtreu-Ehrenberg (*Tabu*, 184) o postoji starých Římanů. Brown (*Keuschheit*, 44) zpřesňuje: „Bylo přísně odsuzováno, když někteří mužové rozvinuli při následování svého chtíče přání hrát ženskou roli a nechali se od milenců osahávat. Takové chování bylo záhadou pro lékaře a pro většinu lidí šokující.“

¹⁶ Tamtéž, s. 321n.

¹⁷ Tamtéž, s. 355n.

¹⁸ FLEISCHER, C. H. *Homosexualität*, s. 115.

¹⁹ HOHEISEL, K. *Homosexualität*, s. 327.

Bůh stvořil člověka jako muže a ženu (Gen 1, 27), kteří se vzájemně doplňují a kteří se ve svazku lásky mají stát „jedním tělem“. „Biblický obraz člověka je heterotropní. Homosexuální provinění jsou odsuzována (Lev 18,22; 20,13; Řím 1,24–32; 1 Kor 6,9–10; 1 Tim 1,8–11). Neodpovídají řádu stvoření.“²⁰

Příběh Sodomy není v novějším exegetickém pojetí žádným jednoznačným argumentem pro biblické odsouzení homosexuality, protože je v něm také porušeno hostitelské právo – a proto nastává potrestání.²¹

To, že vřelé přátelství Davida s Jonathanem (1 Sam 18,2–4) mělo homosexuální charakter, se nedá ani prokázat, ale také ani přesvědčivě vyvrátit. V tradiční církevní interpretaci nemá tento výklad každopádně žádný podklad. Ale ani za předpokladu homoerotického nebo dokonce homosexuálního ražení tohoto přátelství to neznamena žádný schválení homosexuality biblí, protože Písmo svaté předvádí a popisuje mnoho podobných příběhů, aniž by to také morálně a nábožensky schvalovalo.²²

Starý zákon a židovství znají topos, podle něhož je mravní úpadek k pohanství odvozován z popření jediného Boha. To se vztahuje také k mravně negativnímu hodnocení praktikované homosexuality.

Důležitým místem zde je Mdr 14,26n, kde se o pohanském světě říká: „Panuje převrácení hodnot, nevděčná zapomnětlivost, poskvrnění duší, nepřírozené smilstvo, zmatek, rozvrat manželství a bezuzdnost. Uctívání bezejmenných obrazů model je počátkem všeho zla, jeho příčinou a vrcholem.“ Vlastním hříchem je tedy odpadnutí od Boha, ze kterého vychází i všechno ostatní zlo, tedy i zvrácenost chování v sexuální oblasti.

Nový zákon

Stejným způsobem posuzuje také apoštol národů, *Pavel*, v Řím 1,26n praktikovanou homosexualitu jako hříšný poklesek, který má hlubo-

²⁰ GRÜNDEL, J. *Homosexualität*, s. 3.

²¹ Gen 19,1–11. Srov. HOHEISEL, K. *Homosexualität*, s. 329n.

²² HOHEISEL, K. *Homosexualität*, s. 331n.

kou příčinu: „Špatný stav pohanského světa je následkem jeho modlářství. Protože vyměnil pravého Boha za modly, a to způsobilo, že si lidé sami od sebe vyměňují směr a cíl v sexuální oblasti.“²³ V obou případech je použito stejného slovesa „vyměnit“ (*alláso*). Pavlovi nejde o nějaké psychologické vysvětlení, ale spíše o znění teologických souvislostí. Proto není možné podat výpověď o jednotlivých případech homosexuálního sklonu s ohledem na jejich příčiny. A také nelze přejít s tímto apoštolovým posouzením, zaměřeným na objektivní souvislosti, hodnocení subjektivní viny homosexuálního chování.

Všechny pohlavní styky, uskutečněné ne mezi mužem a ženou, jsou Pavlem odmítnuty jako „*para physin*“ (proti přírodě): „Jako lidé, kteří se vzdálili od poznání pravého Boha, a dostali se, ne-li k odporu, tedy alespoň mimo božské uspořádání, resp. stvoření, tak i pohlavní styk mezi muži navzájem, sám o sobě jako výsledek odchýlení od jediného Boha, je ve stejném smyslu mimo toto uspořádání.“²⁴

Pokud si dnes někteří myslí, že Pavel odmítl homosexualitu „pouze jako svobodně zvolenou formu ukojení rozkoše, tedy jako perverzi a hřích“²⁵, a ne každou formu její aktualizace, pak nebere vážně tuto interpretaci Pavlova textu a co tím zamýšlel říci. Dospěje tak k pohledu, který je lehce slučitelný s dnešním duchem doby

²³ WEBER, H. *Moraltheologie*, s. 294.

²⁴ HOHEISEL, K. *Homosexualität*, s. 338.

²⁵ Tamtéž, s.339. Gründel (s. 539) relativizuje pohled sv. Pavla: „Jistě Pavel zavrhl homosexualitu jako symptom prvotního hřichu člověka, což odpovídá jeho současnému hodnocení pederastie jako znamení zvrácenosti a dekadence.“ Ale v jiné části (GRÜNDEL, J. *Homosexualität*, s. 3): „Z Řím 1,24–27 nelze vyvodit žádné konkrétní závěry k odsouzení homosexuality. Toto místo spíše znamená, že odvrát od Boha má negativní důsledky na soužití lidí.“ U Holdereggera (*Homosexualität*, s. 229) se nachází dokonce jisté zkeslení Řím 1,26 n: „Předmětem pozornosti zde není homosexualita ve smyslu orientace ke stejnému pohlaví, nýbrž zjevná, zneuctvující a instrumentalizovaná homosexuální praxe lidí, o nichž se myslí, že by mohli klidně žít ve vztahu k druhému pohlaví. Není odmítána homosexualita jako vztah, nýbrž homosexualita jako forma ukojení žádosti.“

a který již nemá význam jako zdravá provokace, ale jako dodatečné potvrzení toho, co si lidský autonomismus také v sexuální oblasti vybírá bez ohledu na Boží přikázání. Naproti tomu Korff shrnuje, že pro Pavla se stalo homosexuální chování „symbolem od Boha odvráceného a do sebe zvráceného světa“.²⁶

Ježíš Kristus nezaujímá k homosexualitě výslovné stanovisko. V této souvislosti je významné jeho jasné a pozitivní hodnocení manželství a v jeho rámci uskutečňovaného sexuálního naplnění (srov. Mt 19, 3–12). To zahrnuje uznání polaritý muže a ženy, které chtěl Bůh a jemuž homosexuální chování a praxe odporují. Ježíš odvozuje manželství z tajemství počátku – Božího plánu stvoření, a tím také jednoznačně ukazuje, že všechno, co odporuje správnému pojetí manželství a jeho naplnění, vycházejícího ze vzájemné lásky a věrnosti, je namířeno proti tomuto Božímu řádu stvoření. I ten, kdo se kvůli nebeskému království zřekne manželství jako Ježíš (panenství, celibát), mu přiznává vysokou cenu a nepopírá jeho uspořádání podle Boží vůle, ani v něm uskutečněné sexuální stýkání muže a ženy.

Termíny „*malakoi*“ a „*arsenokoitai*“, použité v seznamu neřestí v 1 Kor 6,9n a 1 Tim 1,8–10, se dají stěží interpretovat jednoznačně ve svém přesném znění; interpretace namířená k homosexualitě je ale pravděpodobně výstižná.²⁷

Na základě Písma lze tedy dokázat jednoznačné odmítnutí homosexuálního chování. Je možno připustit, že se zde stěží chápala homosexualita jako sklon, to ale nic nemění na *biblicky negativním hodnocení homosexuálních aktů* pozdější teologickou reflexí.

4. Mravní posouzení homosexuality u církevních otců

Mravní posouzení homosexuality v Řím 1,26n spojuje paradigma přirozeného práva, vyvinutého stoiky, s teologicko-stvořitel-

²⁶ KORFF, W. *Homosexualität*, s. 256; viz též: SCHLIER *Dopis Římanům*, 59–62; SCHNACKENBURG: *Botschaft*, Bd 1, s. 240n.

²⁷ HOHEISEL, K. *Homosexualität*, s. 339n.

ským názorem: „Jednání odpovídající řádu stvoření znamená *secundum naturam vivere*. Homosexuální jednání je jednání *contra naturam*.“²⁸

Justin odsuzuje homosexualitu jako specificky pohanskou neřest.²⁹ U Lactantia platí homosexuální chování za obzvlášť těžký hřích a za dáblův vynález.³⁰

Cyprián z Kartága rozhodně odsuzuje homosexuální praktiky.³¹ Nepovažuje ale – v protikladu k Tertullianově přísnosti³² – žádný hřích za neodpuštělný, tedy ani homosexuální poklesek.³³

U apologetů a církevních otců občas nalezneme také „odraz dobových proudů velice nepřátelsky zaměřených vůči sexualitě“.³⁴ Částečně také u Klementa z Alexandrie, který, jak se zdá, vůbec vylučuje rozkoš jako legitimní aspekt sexuality a kategoricky odmítá „každou formu rozkoše při pohlavním styku, která by nesloužila svému jedinému účelu – plazení“.³⁵ Co se týká homosexuálních aktů soudí: „Proto je nám bez jakékoliv pochyby jasné, že se člověk musí vyvarovat smilstva s muži a neplodného pohlavního styku, pederastie a od přírody nemožného spojení androgynů a být

²⁸ HOLDEREGGER, A. *Homosexualität*, s. 229n.

²⁹ JUSTIN DER MÄRTYRER *Dialog mit dem Juden Trifon*, s. 95,1.

³⁰ Srov. HOHEISEL, K. *Homosexualität*, s. 346. s odkazem na: LACTANTIUS: *Divinae institutiones* VI, s. 23,8.

³¹ Srov. CYPRIAN *An Donatus*, s. 8n.

³² Viz TERTULLIAN *De corona* 6,2.

³⁴ HOHEISEL, K. *Homosexualität*, s. 342. V principu lze pozorovat už u Klementa Alexandrijského opačné hodnocení. Navzdory jeho rigorózně znějícím jednotlivým připomínkám ukazuje, že manželství a s ním spojená sexualita představují opravdové křesťanské poslání. Srov. k tomu BROWN, P. *Keuschheit*, s. 137–154.

³⁵ HOHEISEL, K. *Homosexualität*, s. 348. „Když se ale někdo pohlavně zvrátí a nechce plodit děti, je to vzpoura proti přírodě.“ (CLEMENS VON ALEXANDRIEN *Der Erzieher*, II, 95,3). „Neboť pouhá žádostivost rozkoše, i když probíhá v manželství, je protizákonná, nespravedlivá a nerozumná.“ (Tamtéž, II, 92,2).

poslušen přírody, která sama něco takového zakazuje už uspořádaním údů, když mužskému pohlaví propůjčila mužnou sílu ne proto, aby ji semeno jen přijímalo, ale aby ji ze sebe vydalo.³⁶

Elvirský synod (305) zakázal rekongregaci prznitelů chlapců dokonce i v hodině smrti³⁷; proti tomu se obrátil Nicejský koncil (325).³⁸ Novely č. 77 a 141 křesťanského císaře Justiniána z let 538, resp. 559, se zabývají homosexuálním jednáním a co nejostřeji je odsuzují. Mimo jiné se v nich říká: „Neboť kvůli takovému jednání vzniká hladomor, zemětřesení a mor, a proto vás nabádáme k tomu, abyste se zdrželi uvedeného nepovoleného jednání, a neztratili spásu své duše.“³⁹ Od takového paušálního tvrzení, které Justinián asi zakládal na starozákonním vyprávění o Sodomé, nebylo daleko k tomu, hledat obětní beránky za přírodní katastrofy právě mezi praktikujícími homosexuály – příklad protiprávní diskriminace a podezírání, které se homosexuálům často přiházelo.

Nejobširněji se proti homosexualitě u pohanů, ale také u křesťanů vyjádřil Jan Chrysostomus.⁴⁰ Ve svém komentáři k listu Římanům míní: „Není nic, co by bylo horšího, než toto provinění.“ Jako hlavní důvod pro mravní zvrhlost jmenuje křiklavou nepřirozenost homosexuality. A ptá se: „Které pekelné tresty budou dost velké pro tyto lidi?“⁴¹ Bezprostřední trest podle jeho slov spočívá v samotném hříchu, v odvrácení od správného pořádku, kterého si hříšníci ve své zaslepenosti často už nejsou vůbec vědomi.⁴²

Augustin zdůrazňuje, že „to, že muži při pohlavním styku hrají ženskou roli, není přirozené, ale proti přírodě.“ A kárá ty, kteří ve

³⁶ CLEMENS VON ALEXANDRIEN *Der Erzieher*, II, 87,3.

³⁷ Srov. synoda v Elvíře, can. 71: „Pederasti nemají být ani na smrtelné posteli připuštěni ke svatému přijímání.“

³⁸ HOHEISEL, K. *Homosexualität*, s. 356n.

³⁹ JUSTINIAN *Novelle*, Nr. 77.

⁴⁰ HOHEISEL, K. *Homosexualität*, s. 351n.

⁴¹ JOHANNES CHRYSOSTOMOS *Kommentar zum Römerbrief*: Homilie V 3.

⁴² Tamtéž, V 2.

jménu pohanských bohů „tuto nákazu, tento zločin, tuto hanbu“ provozují dokonce „v onom kultu jako řemeslo“.⁴³

Tento krátký přehled ukazuje: u církevních Otců a křesťanských spisovatelů se vyskytovaly ve vztahu k mravnímu posouzení homosexuality *dobově podmíněné elementy*, a bohužel také opravdová *diskriminace* homosexuálních lidí. V církvi platí – vším zahalováním a deformacemi neporušené – *základní* zjevené *stanovisko*: homosexuální chování je výrazem odpadnutí od Boha a je namířené proti řádu stvoření. Proto je těžkým proviněním proti Božímu přikázání a křesťan by se ho měl v každém případě vyvarovat.

5. Morální posouzení homosexuality v církvi a teologii středověku

Ve středověkých kajicnických knihách bylo homosexuální chování počítáno mezi zaviněné sexuální poklesky.⁴⁴ Extrémní názory – které v žádném případě nereprezentují církevní a teologický „mainstream“ – kvalifikují právě nepřírozenou rozkoš jako takovou za hřích. V tomto směru neexistoval prostor pro adekvátní rozlišení homosexuální náchylnosti a homosexuálního jednání.

⁴³ AUGUSTINUS *De civitate Dei*. lib. VI, c. 8.

⁴⁴ Detailní shrnutí kanonických trestů pro homosexuální chování nabízí Bleibtreu-Ehrenberg (*Tabu*, s. 209–218). Zvláštní pozornost věnuje Pseudo-kapitulám Benedikta Levity (asi 348–350), které vidí v praktikované homosexualitě příčiny přírodních katastrof, válek a politických porážek. O nosnosti těchto výpovědí není mezi badateli jednota. Bleibtreu-Ehrenberg hodnotí zejména u pozdějších čarodějnických procesů spojení sodomie s čarodějstvím jako přímý důsledek těchto Kapitul. Bez ohledu na skutečné praktické účinky je nutno rozhodně odmítnout taková hodnocení a trestní opatření jako paušální diskriminaci a pronásledování homosexuálních lidí – a to v plném souladu s církevní naukou! Křesťany musí naplňovat bolesti, že takové teze a přístupy byly uplatňovány zástupci církve a našly i jistou odezvu.

„V raně a vrcholně středověkých kajícnických knihách je homosexualita bez zvláštního zdůraznění postihována v rámci obvyklých sexuálních deliktů různými církevními tresty. Teologové doby „reformačního papežství“ vyžadují ostřejší trestnou praxi (Petr Damiani).“⁴⁵ Tento teolog ve své „Liber Gomorrhianus“, sepsané okolo r. 1049, odsoudil homosexuální počínání co nejostřeji.⁴⁶ V pozadí byly také konkrétní případy uvnitř kléru, proti nimž se Petr Damiani musel obrátit. Homosexualitu viděl jako hrozbu nejen pro církev, ale i pro společnost. „Petrem vytvořené metafory (rakovinový vřed, jed, virus)“ způsobily „že pod jejich vlivem rostla hrůza ze styků se stejným pohlavím v celém středověku.“⁴⁷

Na 3. lateránském koncilu (1179) bylo nařízeno degradovat kleriky usvědčené z homosexuality a stejně tak i laiky vyloučit z církevního společenství.⁴⁸

Tomáš Akvinský pak počítá homosexualitu ke hříchům smilstva proti přírodě („*vitium contra naturam*“). Pouští se do dvojitého rozdělení hříchů smilstva („*luxuria*“): podle něj existují takové, které odporují zdravému rozumu („*ratio recta*“), a jiné, které jsou oproti tomu také ještě přímo namířené „proti přirozenému uspořádání sexuálního aktu“, které je přiměřené člověku.

K tomuto „*vitium contra naturam*“ přičítá potom opět čtyři skupiny: někdo hledá orgasmus „bez sexuálního spojení, jen kvůli rozkoši“ (= sebeukájení); někdo používá k provedení pohlavního styku „věc nestejného druhu“ (= bestialita); někdo provádí „soulož s nepřiměřeným pohlavím“ (= homosexualita); někdo nehledí na „přirozený způsob soulože“, buď s ohledem na „nepřiměřený prostředek“, nebo se zřetelem na „jiné ohavné a bestiální způsoby sexuálního styku“ (např. anální nebo orální styk).⁴⁹

⁴⁵ HERGEMÖLLER, B. U. *Einführung*, s. 113.

⁴⁶ Srov. k tomu BOYD, D. L. *Norm*.

⁴⁷ HERGEMÖLLER, B. U. *Einführung*, s. 70.

⁴⁸ Srov. HERGEMÖLLER, B. U. *Homosexualität*, s. 113.

⁴⁹ Srov. THOMAS VON AQUIN *S. Th.* II-II, q. 154, a. 11.

Tomáš Akvinský se ptá na objektivní závažnost hříchů proti přírodě, ke kterým se počítají již zmíněné čtyři skupiny. Jeho názor je, že tyto hřichy jsou mezi hřichy smilstva ty nejtěžší, protože při nich člověk překračuje „to, co bylo stanoveno podle přírody pro výkon pohlavního aktu“ („*quod est secundum naturam determinatum circa usum venereorum*“).⁵⁰ Přitom ale nevypovídá nic o závažnosti viny v jednotlivém případě, protože pro Tomáše Akvinského je jasné, že pro subjektivní posouzení viny jako těžké musí existovat vědomý a dobrovolný souhlas k překročení Božího přikázání v důležité věci.

O obecném vývoji soudí Hergemöller: v teologické a církevně-právní diskusi pozdního středověku mohl být pozorován „trend k hodnocení sodomitských hříchů jako těch nejhorších ze všech hříchů smilstva, ba dokonce jako nejhorších ze všech hříchů vůbec. Sodomie je od 13. století pronásledována pod hrozbou nejvyšších trestů jako útok na Bohem vytvořený přirozený pořádek, na svátost svazku manželského a na základy státu a společnosti.“⁵¹

Ve světské oblasti se začala homosexualita v (trestně)právním ohledu kriminalizovat. Jako příklad toho může být jmenován Hrdelní soudní řád z roku 1532, který hrozil upálením těm, kdo provozovali smilstvo se stejným pohlavím (Art. 116).⁵² „Celkově z toho plyne dojem, že tresty zmrzačení, ztráty cti, peněžité tresty a exil (zejména pro nedospělé a pasivní partnery) byly ukládány častěji než rozsudky smrti. V Benátkách bylo např. v 15. stol. provedeno asi 70 veřejných poprav (většinou smrt ohněm, resp. stětím a následným upálením). Tresty smrti pro ženy za analogické delikty nelze dosud pro období středověku dokázat.“⁵³

⁵⁰ Srov. THOMAS VON AQUIN *S. Th.* II-II, q. 154, a. 12.

⁵¹ HERGEMÖLLER, B. U. *Einführung*, s. 73.

⁵² SCHROEDER, F. CH. *Homosexualität*, s. 227.

⁵³ HERGEMÖLLER, B. U. *Homosexualität*, s. 114. Srov. HERGEMÖLLER *Einführung*, s. 74n.

6. Mravní posouzení homosexuality v církvi a teologii novověku

Ekumenicky významné je hodnocení homosexuality a jejích projevů *Martinem Lutherem*. Zatímco ve svém komentáři k listu Římanům jen hovoří en passant o homosexualitě jako o mravním pochybení lidí následkem jejich opuštění Boha, protože ji zahrnuje do sebeuspokojování⁵⁴, ve svém traktátu o manželském životě ukazuje manželství jako Bohem daný a v řádu stvoření zakotvený léčebný prostředek proti každému druhu sexuální nevázanosti a perverze, kterou podle jeho názoru představují i homosexuální projevy.⁵⁵ Nejjasněji se reformátor vyjadřuje ve své přednášce ke knize Genesis: homosexuální praktiky obyvatel Sodomy hodnotí jako „*contra naturam*“ stejně jako „*perversitas*“. Tato zvrácenost má své kořeny v dáblském svádění.⁵⁶ Tím pronáší jasný rozsudek, který si v ničem nezadá s hodnocením katolických teologů té doby.

Jako exemplární zástupce katolické etiky novověku by měl být uveden *svatý Alfons z Liguori*. Jeho etická teologie je orientována na evangelium, ale používá i právně-kazuistických kategorií své doby. Podle jeho názoru obzvláštní ohavnost („*deformitas*“) sodomie spočívá ve styku s nepatřičným pohlavím. V mravním hodnocení existuje rozdíl v tom, zda při tom dotyčný převzal aktivní nebo pasivní roli.⁵⁷ Co se týče trestů za sodomii, překvapí nás následující věta: „*Quoad poenas sodomitarum, si sint laici, damnantur morte, et combustione.*“⁵⁸ Znamená to, že zde Alfons nejen podává zprávu

⁵⁴ Srov. STEINHÄUSER, M. *Homosexualität*, s. 379n.

⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 381n.

⁵⁶ „...at appetentium, quod contra naturam poenitus est, unde haec est perversitas sine dubio ex Satana, qui, postquam a timore Dei semel deflexum est, tam premit naturam valide, ut extinguat naturalem concupiscentiam, et excitet eam, quae contra naturam est.“ – LUTHER, M. *Genesis-Vorlesung*, in: WA 43,57.

⁵⁷ Srov. ALFONS VON LIGUORI *Homo Apostolicus*, s. 24.

⁵⁸ Tamtéž, s. 26.

o zákonném uspořádání své doby, ale že se dokonce přimlouvá v případě sodomie za trest smrti? Pokud je to pravda, je tu ovlivněn rigorózním dobovým proudem namířeným k trestněprávnímu pronásledování homosexuálů. Pro kleriky ovšem nastupují jiné tresty (jako ztráta úřadu atd.). Obvykle dochází právě ve vztahu k pojetí 6. přikázání ke kazuistickému způsobu pohledu, který z pohledu dnešního působí v mnoha oblastech pochybně.⁵⁹

Dominicus Prümmer (†1931) patří k nedávné minulosti. Uznává, že existuje „sexuální perverze“ („*perversio sexualis*“) takového druhu, že někdo pocituje nespoutanou sexuální touhu k osobě stejného pohlaví („*appetitus sexualis valde vehemens in personam eiusdem sexus*“). Taková perverze je někdy jakoby vrozená („*quasi innata*“), někdy získaná sexuálně nevázaným chováním („*acquisita actibus valde libidinosus*“). Tady by mohla být zmenšena mravní zodpovědnost. Její úplné zrušení však vůbec nebere v úvahu: protože lidský duch se nikdy sexuální perverzí tohoto druhu nedostane do úplného pomatení, takže činy iniciované sexuální touhou musejí být jednajícimu principiálně přičítány.⁶⁰

Na základním názoru katolické církve na mravní zavrženíhodnost homosexuálních aktů se v novověku nic nezměnilo, přestože církev mnohokrát ztratila podporu společnosti, a proto musela někdy zcela osamoceně podávat svědectví o pravdě, kterou zastupuje v otázkách věrouky a mravouky.

Společensky může být cesta hodnocení homosexuality a jejich projevů v novověku načrtnuta takto: homosexualita se od přečinu, resp. zločinu, stala privátním hříchem, potom nemocí a konečně tolerovanou a dnes rovnocenně s heterosexualitou uznanou životní formou. K tomuto obratu se církev ovšem nepřipojila způsobem, který mnozí očekávali, což jí nezřídka přináší odpor.

⁵⁹ Tamtéž, s. 36.

⁶⁰ „Cum autem rarissime mens totaliter perturbetur hac perversione sexuali, actus libidinosi peracti imputantur agenti.“ – PRÜMMER, D. M. *Vademecum*, č. 526.

7. Mravní posouzení homosexuality v církvi a teologii současnosti

V neposlední řadě pomohly i humanitní vědy prokázat rozdíl mezi homosexuálním zaměřením⁶¹, homosexuálním chováním a homosexuální identitou. S ohledem na odpovědný společenský život křesťanů s homosexuálním zaměřením existují dvě možnosti řešení, míní W. Korff: buď „cesta *zřeknutí se* sexuálních aktivit při současné sublimaci pohlavního „motoru“ života v rámci individuálního a sociálně produktivního životního plánu“, nebo „cesta *integrace* homosexuální orientace a z ní plynoucího chování do trvalého homosexuálního partnerství“.⁶² Míni pak, že „nediferencované a zásadní zavržení homosexuálního chování se ale ukazuje být problematickým obzvláště tam, kde se dotyční nejen neviní z žádných trestněprávních přestupků..., ale naopak svoji homosexualitu integrují do trvalého, na osobní spojení zaměřeného partnerského vztahu.“⁶³

Tento příklad, který by se dal lehce doplnit mnoha dalšími, ukazuje, že i v katolické teologii se posouzení homosexuality jako nepřirozené náklonnosti a mravní hodnocení homosexuálních aktů jako špatných samých o sobě, jak to určil učitelský úřad katolické církve v souhlasu s biblí a tradicí, už neopírá o jednomyslný souhlas. Co se v posledních letech stalo, co vedlo k tomuto vývoji?

A. K TAKZVANÉ „DEPATOLOGIZACÍ“ HOMOSEXUALITY

Při hodnocení odpovědnosti za homosexuální náklonnost se už dávno v příslušných kruzích nepovažuje za pokrokové posuzovat tuto náklonnost jako do určité míry nedobrovolnou, stavět ji do řady s ostatními odchylkami od správné normy, nebo ji hodnotit

⁶¹ Někteří označují homosexuální náklonnost jako „orientaci“, což implikuje názor, že se zde jedná o jakousi quasi-normativní podobu sexuálního pudu, který je postaven na roveň heterosexuálnímu.

⁶² KORFF, W. *Homosexualität*, s. 257.

⁶³ Tamtéž, s. 258.

jako formu chorobného označení osobnosti. V roce 1973 se „*American Psychiatric Association*“ rozhodla homosexualitu jako takovou depatologizovat a vyškrtnout z „*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*“ (DSM).⁶⁴

Vynětí homosexuality ze seznamu chorobných jevů vede k domněnce, že se jedná o úplně normální formu lidské sexuality, zcela rovnocennou s heterosexuální orientací. Tím se implicitně vyjadřuje, že označování homosexuality jako nemoci je diskriminací osoby. Tímto způsobem Rauchfleisch jednoduše soudí, že „silně patologizující“ pohled na homosexualitu je zároveň „diskriminujícím“ pohledem.⁶⁵ Homosexuální „orientace“ získává „již v průběhu dětství a mládí svoji definitivní podobu“. Proto je prý terapie nejen nemožná, „ale dokonce antiterapeutická a nehumánní“, protože vede klienta „k potlačení své pravé identity a životu vedle ní“. Homosexuální lidé bývají často oběťmi násilí v otevřené nebo subtilní podobě, také „sociálním vymezením, patologizací jejich orientace prostřednictvím lékařských a psychologických teorií a v neposlední řadě také oficiálními církevními prohlášeními“.⁶⁶

Měli bychom se ptát, zda se toto nové hodnocení homosexuality děje na základě ideologických rozhodnutí, nebo podle lékařskoterapeutických kritérií. Odpověď na to nemůže ovšem dát ani teologie, ani církve. Tato úloha musí být přidělena psychiatrické vědě.⁶⁷

B. KLASIFIKACE HOMOSEXUALITY JAKO HETEROSEXUALITĚ ROVNOCENNÉ VARIANTY STVOŘENÍ?

Rázný směr některých teologů, kteří se pouštějí do nového hodnocení homosexuality a také je vyžadují od církve, je jasný. Nejde

⁶⁴ DANNECKER, M. *Homosexualität*, s. 225.

⁶⁵ RAUCHFLEISCH, U. *Homosexualität*, s. 254.

⁶⁶ Tamtéž, s. 255.

⁶⁷ LÜTZ, M. (*Wenig wirklich gesichertes Wissen. Kirche und Homosexualität. In: Deutsche Tagespost* 19. 9. 2000, 12) zdůrazňuje, že příčiny homosexuality podle názorů odborníků jsou ještě dosud nejasné a varuje před předčasnými závěry.

o nic menšího než o uznání homosexuální praxe jako legitimní varianty stvoření.⁶⁸

Tak pohlížejí mnozí na nemožnost předávat život dál jen jako na *jistý* deficit při homosexuální praxi: „Odpadnutí pohlavního naplnění je zjevně kompenzované možností osobního partnerství.“⁶⁹ Zákaz homosexuálních aktů je interpretován jen jako čistě křesťanská norma, jejíž překročení v této věci nemá prý tak velkou závažnost.⁷⁰ Výjimky podle rozhodnutí individuálního svědomí jsou legitimní. Církev to prý musí respektovat. Tím je otázka objektivní normativnosti elegantně obcházena.

Takovým způsobem je proveden obrat o 180 stupňů od biblické, patristické a teologické tradice směrem k názoru, který je poslušen momentálního ducha doby.

C. SŇATEK PRO HOMOSEXUÁLY?

Církevní a církevněprávní stanovisko je jasné: „Podle stávající nauky a práva jsou muži a ženy s rozdílnými homosexuálními sklony zpravidla neschopni heterosexuálního manželství (c. 1095 n. 3). „Manželství“ mezi partnery stejného pohlaví je podle církevního práva nemožné.“⁷¹

To ovšem mnoha lidem nestačí. Přinejmenším pro společenskou oblast vyžadují nějaký druh „homosexuálního manželství“ jako institucionálního ekvivalentu pro homosexualitu.⁷²

V tomto smyslu existuje také rezoluce Evropského parlamentu z 8. 2. 1994 o zákonném umožnění civilních „sňatků“ pro homose-

⁶⁸ Srov. např. STEINHÄUSER, M. *Homosexualität*, s. 360–374, který jako evangelický teolog dokonce tímto způsobem dezinterpretuje Pavla. Podle jeho mínění by se muselo tvářit v tvář univerzální intenci v Řím 1,26n vysvětlit, „nakolik homosexuální životní postoj představuje zneužití darů Stvořitele, jak tam předpokládá“.

⁶⁹ WEBER, H. *Moraltheologie*, s. 325.

⁷⁰ Srov. FRALING, B. *Sexualethik*, s. 242.

⁷¹ BIER, G. *Homosexualität*, s. 259.

⁷² HOLDEREGGER, A. *Homosexualität*, s. 230.

xuální páry. Pokud analyzujeme aktuální politický vývoj v jednotlivých státech, ukazuje se, že existují přinejmenším silné snahy o realizaci této rezoluce.

D. TEOLOGICKÁ OBJASNĚNÍ

Na *homosexuální sklon* nelze pohlížet jako na rovnocenný s heterosexuálním zaměřením. „Jak málo smí existovat diskriminace osoby, tak málo se smí na druhé straně přehlížet nedostatek, kterým trpí osoba s homosexuálním zaměřením a orientací.“⁷³ Proti rovnocennosti hovoří především význam, který přísluší předávání života, ale také tělesné a afektivní doplňování muže a ženy. Podle Gründelova názoru se dokonce ani „nedá očekávat, že homosexualitě bude přiznáno stejné ocenění jako heterosexualitě; jestliže vycházíme z příznačného charakteru tělesnosti sexuálního spojení, ponechává si přece právě homosexualita zvláštnost anomálie.“⁷⁴

Argumenty, které vyžadují dokonce mravní uznání *homosexuálních aktů*, se ukazují jako nepodstatné:

– Homosexualita je prý rovnocennou variantou přirozenosti. Člověk proto musí mít možnost jednat podle přirozenosti. Zde není rozlišena faktická přirozenost od normativní. „Jako normu lze uzнат přirozenost mnohokrát jen v její finalitě: je třeba jednat tak, aby účely spočívající v přirozenosti byly realizovány.“⁷⁵

– Homosexuál nesmí mrzačit svou právě takto stvořenou podstatu. Jako odpověď na to by se dalo odkázat na Mk 9, 43, kde Ježíš Kristus velmi žádá obět od těch, kteří ho budou následovat, což pro ty, co stojí kolem, může mít dokonce charakter zjevného zmrzačení sebe sama.

– Ne každý manželský akt slouží životu. Takto by mohly být odůvodněny i homosexuální akty. Zde je ale třeba říci, že manželství celkově je zaměřeno na předávání života, jímž se uskutečňuje „vtě-

⁷³ WEBER, H. *Moraltheologie*, s. 346.

⁷⁴ GRÜNDEL, J. *Homosexualität*, s. 4.

⁷⁵ WEBER, H. *Moraltheologie*, s. 346.

lení“ lásky. Je třeba, aby člověk pokládal každý jednotlivý sexuální akt za otevřený životu. Pokud existují na základě biologických důvodů neplodná manželství, přesto sexuální společenství muže a ženy jako takové směřuje k plazení a je pro ně otevřené. U homosexuálních aktů tato otevřenost na základě přirozeného omezení již předem odpadá. Proto je nelze z hlediska mravního pozitivně hodnotit.

– Homosexuální akty jsou výrazem lásky mezi lidmi orientovanými na stejné pohlaví. Tomu odporuje skutečnost, že řeč těla není svévolná a homosexuální akt nevypadá jako výraz lásky. To je mimo jiné zřejmé z toho, že při této formě styku se sexuální partneři nestýkají čelem k sobě a nemohou se tedy plně milovat osobním způsobem.

– Člověk s homosexuálními sklony se přece nemůže chovat jinak než homosexuálně. Zde se odvolává na výjimky z pravidla. Přece i tady, kde chybí nebo je zmenšena osobní vina, zůstává zachována objektivní nesprávnost homosexuálních aktů.

– Člověk musí zacházet s homosexuály se slitováním, a proto jim nesmí zakazovat jejich činy. Ale právě to může být naopak projevem slitování, poukážeme-li člověku na nesprávnost jeho chování i v oblasti sexu a jeho provádění.

Shrnutí a hodnocení

Církevní hodnocení sexuality se v podstatě nezměnilo. Nicméně jistý vývoj je třeba zaznamenat. Výsledek by se dal shrnout takto:

– Nezvratný je názor, že homosexualita neodpovídá řádu stvoření a homosexuální jednání je objektivně hříšné. Homosexualita je anomálie a není žádnou variantou stvoření, která by byla sice méněcenná, ale pořád ještě dobrá. Toto hodnocení je podstatou dokumentů učitelského úřadu k tomuto tématu.⁷⁶

– Především na základě poznatků humanitních věd už dnes neexistuje žádný morální teolog, který by hodnotil homosexualitu

⁷⁶ Viz zde s. 295–314 a seznam literatury.

zcela jako „hřích všech hříchů“. Je celá řada hříchů, které jsou objektivně mnohem horší než homosexuální vztahy.

– I subjektivní zodpovědnost je zvažována mnohem opatrněji, než tomu bylo dříve, mimo jiné s ohledem na dnes už jasnější rozdíl mezi nedobrovolnou náklonností a svobodným a vědomým jednáním.

– Je také jasnější, že existuje důležitý rozdíl mezi oblastí práva a rovinou morálního jednání. Stát by měl zákonem chránit ty hodnoty, které zaručují udržení veřejného pořádku a týkají se základů společnosti. Může ale trestat jen ta překročení mravních příkázání, která zároveň znamenají poškození hodnot obecného blaha a osobní důstojnosti jiných lidí. To všeobecně není případ homosexuálních aktů dospělých, kromě těch, které jsou spojené se sváděním nezletilých, nebo které se dějí pod vlivem strachu a násilí, popř. vzbuzují veřejné pohoršení.

– Trestněprávní excesy dřívějších dob a jiných kulturních oblastí jsou dnešnímu pozorovateli nepochopitelné. Pokud existuje něco takového jako „omluva“ za bezprávi, které spáchal předchůdce v (státním nebo církevním) úředním postavení, je třeba ji uplatnit zajisté také vůči homosexuálům. S morálním uznáním homosexuality jako takovým to ovšem nemá nic společného.

Vnějšímu pozorovateli by se mohlo zdát stanovisko církve příliš restriktivní a příliš negativní. Usnadnit může konstatování, že se nejedná o zákazy jako takové, ale že právě i negativní příkázání mravního zákona mají vždy účel chránit a podporovat pozitivní hodnoty. Co je zde ve hře, není nic jiného než správné uspořádání lidské sexuality jako výrazu lásky muže a ženy, a tím také Bohem dané instituce manželství jako základu rodiny, společnosti a církve. Kvůli obraně těchto nenahraditelných hodnot se proto s jistotou vyplatí snášet také nějaký odpor!

Seznam literatury

- AARDWEG, G. van den *Das Drama des gewöhnlichen Homosexuellen. Forschungsbefunde, Ursachen, psychologische Theorie, Therapiemöglichkeiten.* 2. Aufl. Neuhausen-Stuttgart, 1992.
- Homosexualität. Ein veränderbarer neurotischer Zustand. In: *Brennpunkt Seelsorge* 5/1992, 100–103.
 - *On the Origins and Treatment of Homosexuality.* New York, 1986.
 - *Selbsttherapie von Homosexualität.* 2. Aufl. Neuhausen-Stuttgart, 1996.
 - *The Battle For Normality.* San Francisco, 1997.
- AQUIN, THOMAS *Summa theologiae.* Madrid, 1961.
- ASHLEY, B. M. *Theologies of the Body.* Humanist and Christian. Braintree, MA, USA, The Pope John Center, 1985.
- AUGUSTINUS, A. *Vom Gottesstaat.* 2 Bde. München, 1985.
- BARNHOUSE, R. *Homosexuality. A Symbolic Confusion.* Seabury. New York, 1977.
- BARTHOLOMÄUS, W. *Unterwegs zum Lieben. Erfahrungshelder der Sexualität.* München, 1988.
- BASEDOW, J. u. a. (Hg.) *Die Rechtsstellung gleichgeschlechtlicher Lebensgemeinschaften.* Tübingen, 2000.
- BECKER, J. *Zum Problem der Homosexualität in der Bibel. Annäherungen zur urchristlichen Theologiegeschichte und zum Umgang mit ihrer Quellen.* Berlin, 1995.
- BERARDINO, A. di: *L'Omosessualità nell'antichità classica: DALLA TORRE, G. (Hsg.) Antropologia Christiana e omosessualità.* Quaderni de „L'Osservatore Romano“ 38/1997.
- BERGNER, M. *Umkehr der Liebe. Hoffnung und Heilung für Homosexualität.* Wiesbaden, 1995.
- BIER, G. Homosexualität. IV. Rechtlich bzw. kirchenrechtlich. In *Lexikon für Theologie und Kirche*, Bd 5. Freiburg, 1996; 259.
- BLEIBTREU-EHRENBERG, G. *Tabu Homosexualität. Die Geschichte eines Vorurteils.* Frankfurt/Main, 1978.
- BOHAN, J. *Psychology and Sexual Orientation. Coming to terms.* New York, 1996.
- BOSINSKI, H. Rechtssicherheit für homosexuelle Paare – Angriff auf Ehe und Familie? Probleme der sexuellen Orientierung aus Sexualmedizinischer Sicht. In *Zur Debatte* 2/2001; 16–17.
- BROWN, D. Homosexuality and family dynamics. In *Bulletin of the Menniger Clinics* 27, 1963; 227–232.
- BROWN, P. *Die Keuschheit der Engel. Sexuelle Entsagung, Askese und Körperlichkeit im frühen Christentum.* München, 1994.
- CAMPE, J. *Andere Lieben.* Frankfurt, 1988.

- CHRYSOSTOMUS, J. Adversus oppugnatores vitae monasticae. 3,8. In: *Patrologia Graeca* 47, 360–362.
– Kommentar zum Römerbrief, 5. Homilie. Deutsch in: Bibliothek der Kirchenväter. *Des heiligen Kirchenlehrers Johannes Chrysostomus ausgewählte Schriften*. Bd 5. München-Kempten, 1922; 51–60.
- CLEMENS VON ALEXANDRIEN *Der Erzieher*. Buch 2 und 3. Deutsche in: Bibliothek der Kirchenväter. Zweite Reihe, Bd 8. München, 1934.
- COHEN, R. *Coming Out Straight. Understanding and Healing Homosexuality*. Winchester-Virginia, 2000. (Deutsch: Ein anderes Coming out. Gießen 2001)
- CYPRIAN VON KARTHAGO – in Bibliothek der Kirchenväter, Bd. 34 und 60. München Kempten, 1918 und 1928.
- DAMIANI, P. Liber Gomorrhianus. In *Patrologia Latina* 145. Neu editiert in: den *Monumenta Germaniae Historica*; 59–90.
- DANNECKER, M. Homosexualität. 1. Zum Problemstand. In KORFF W. u. a. (Hg.) *Lexikon der Bioethik*. Bd 2. Gütersloh, 1998; 224–227.
- DEUTSCHES INSTITUT FÜR JUGEND UND GESELLSCHAFT *Homosexualität und christliche Seelsorge*. Neukirchen-Vluyn, 1995.
- DÜHRSSSEN, A. *Psychogene Erwartungen bei Kindern und Jugendlichen*. Göttingen, 1960.
- EISOLD, B. Recreating mother: The Consolidation of ‚heterosexual‘ gender identification in the young son of homosexual men. In *American Journal of Orthopsychiatry*. 63, 3, 1998; 433–442.
- ENGEL, U. Ja, mein Erbe gefällt mir gut. In *Wort und Antwort*. Mainz, 1999; 78–87.
- FENDER-TARCZALY, D. Die nächste Stufe des Kulturkampfes gegen Kirche und bürgerliche Parteien? In *Politische Perspektive* 1, 1999; 22–23.
- FERGUSON, D. et al. Is sexual orientation related to mental health problems and suicidality in young people? In *Archives of General Psychiatry*, 56, 10, 1999.
- FLEISCHER, C. H. Homosexualität. III. Islamischer Bereich. In *Lexikon des Mittelalters*. Bd 5. München, 1991; 115.
- FOITZIK, A. Kein tragfähiger Konsens. In *Herder Korrespondenz* 8/1995; 424–429.
- FOSTER, R. Homosexuell und Christ? In *Brennpunkt Seelsorge* 5/1992; 112–115.
- FRALING, B. *Sexualethik. Ein Versuch aus christlicher Sicht*. Paderborn, 1995.
- FRANKL, V. *Die Psychotherapie in der Praxis*. 2. Aufl. Wien, 1961.
- FREUNDEL, B. Judaism and Homosexuality. In *The Journal of Halacha and Contemporary Society*. 11, 1986; 70–87.
- FRÖHLING, U. Pauline. In MAY, A. – REMUS, N.: *Ritueller Gewalt*. Bd 3 der Schriftenreihe gegen sexualisierte Gewalt. Berlin, 2001; 29–42.
- GEIS, N. – LÖHR, M. *Homo-Ehe. Nein zum Jawort aus christlicher Sicht*. Mainz, 2001.
- GOLDSTEIN, J. A. *1 and 2 Maccabees*. New York, 1976 a 1983.

- GRÜNDEL, J. Homosexualität. I. Etsich-moraltheologisch. In *Staatslexikon*. 7. Aufl. Bd 3. Freiburg, 1987; 3–4.
- Homosexualität. In BAUER, J. (Hg.) *Die heißen Eisen in der Kirche*. Graz, 1997; 117–128.
 - Sexualmoral. In *Sacramentum mundi*. Bd 4. Freiburg, 1969; 526–541.
- HARVEY, J. *The Homosexual Person. New Thinking in Pastoral Care*. San Francisco, 1987.
- *The Homosexual Person*. San Francisco, 1987. Srov. www.couragerc.org.
 - *The Moral Theology of the Confessions of St. Augustine*. Washington, 1951.
 - *The Truth About Homosexuality. The Cry of Faithful*. San Francisco, 1996.
- HAYS, R. Homosexualität: die ethische Sicht des Neuen Testaments. In HILLIARD, R. – GASSER W. (Hg.) *Homosexualität verstehen*. Sonderdruck. Zürich, 2001, 30–46 (Bestelladresse: VBG-Büro, Postfach 2169, CH-8033 Zürich).
- HEINZ, H. H. Homosexualität und geistliche Berufe. In *Stimmen der Zeit* 10, 1996; 681–692.
- Zu gesetzlichen Regelungen gleichgeschlechtlicher Lebensgemeinschaften. Forschungsbericht über die Haltung der katholischen Kirche. In BASEDOW, J. u. a. (Hg.) *Die Rechtsstellung gleichgeschlechtlicher Lebensgemeinschaften*. Tübingen, 2000; 277–305.
- HEMPELMANN, H. *Die Autorität der Heiligen Schrift und die Quellen theologischer Grundentscheidungen in Homosexualität und christliche Seelsorge*. Neukirchen-Vluyn, 1995.
- HEREK, G. The context of anti-gay violence: Notes of cultural and psychological heterosexism. In *Journal of Interpersonal Violence*, 5, 3, September 1990; 316.
- HERGEMÖLLER, B.-U. *Einführung in die Historiografie der Homosexualitäten. Historische Einführungen*, Bd 5. Tübingen, 1999.
- Homosexualität. I. Westlicher Bereich. In *Lexikon des Mittelalters*. Bd 5. München, 1991; 113–114.
- HOHEISEL, K. Homosexualität. In DASSMANN, E. (Hg.): *Reallexikon für Antike und Christentum*. Bd 16. Stuttgart, 1994; 290–363.
- HOLDEREGGER, A. Homosexualität. 3. Ethisch. In KORFF, W. u. a. (Hg.) *Lexikon der Bioethik*, Bd 2. Gütersloh, 1998; 228–230.
- Homosexualität und christliche Seelsorge. Dokumentation eines ökumenischen Symposiums*. Neukirchen-Vluyn, 1995.
- Homosexualität verstehen* (Heft 1 und 2). Bezugsadresse: VBG-Büro, Postfach 2169, CH-8033 Zürich.
- Invokavit – Erklärung zum Thema Kirche und Homosexualität*. Arbeitskreis „Kirche und Homosexualität“, 1995.

- JOHANNES PAUL II. Ansprache vom 21. Januar 2000 zur Eröffnung des Gerichtsjahres der Römischen Rota. In *L'Osservatore Romano* 30. Jg. 2000, Nr. 7, 18.
- JOHANNES PAUL II. *Evangelium vitae*. Rom, 1995.
– *Familiaris Consortio*. Rom, 1982.
- JOHNSON, B. *Where Does A Mother Go To Resign?* Minneapolis, 1979.
- JUSTIN DER MÄRTYRER. *Dialog mit dem Juden Tryphon*. In Bibliothek der Kirchenväter, Bd 33. München-Kempten o. J.
- KAPLAN, L. *Das Mona-Lisa-Syndrom*. Düsseldorf, 1990.
Katechismus der Katholischen Kirche. München 1993. <http://www.stjosef.at/kkk>
- KIPPLEY, J. F. *Sex and the Marriage Covenant. A Basis for Morality*. Cincinnati, OH, 1991.
- KIRCHHOF, P. Der Schutz von Ehe und Familie, die Pflege mitmenschlicher Beistandsgemeinschaften und die Gewähr sonstiger Freiheit. In *Zur Debatte* 2/2001; 23–24.
- KONGREGATION FÜR GLAUBENSLEHRE. *Erklärung zu einigen Fragen der Sexualethik: Persona humana*. Rom, 1975.
– *Über die Seelsorge für homosexuelle Personen*. Rom, 1986.
- KORFF, W. Homosexualität III. Theologisch-ethisch. In *Lexikon für Theologie und Kirche*, Bd 5. 1996; 255–259.
- KÜGLER, H. Gelebte Sexualität als Transzendenzenerfahrung. In *Themenzentrierte Interaktion* 13. Jg. 1999; 48–60.
- LACTANTIUS *Divinae institutiones*. PL 7; 111–822. Bes. lib. VI, cap. 23.
- LAUN, A. Ist AIDS eine Strafe Gottes? In *Aktuelle Probleme der Moraltheologie*. Wien, 1991; 157–176.
– Liebe, Ehe, Sexualität – Durchbruch im 20. Jahrhundert. In *Aktuelle Probleme der Moraltheologie*. Wien, 1991; 65–77.
– *Liebe und Partnerschaft aus katholischer Sicht*. 7. Aufl. Eichstätt, 2001.
– Katholische Kirche und Feminismus – ein Überblick. In *Kirche heute*, 9/1996; 4–16.
– *Kirche Jesu oder Kirche der Basis?* Köln, 1996.
- LEONARD, A. *Jesus und dein Leib. Die Sexualmoral für Jugendliche erklärt*. Hauteville/Schweiz, 1994.
- LIGUORI, ALFONS von: *Homo Apostolicus*. In *Opere di S. Alfonso Maria de Liguori*. Bd 9. Turin, 1880.
- LÜTZ, M. Wenig wirklich gesichertes Wissen. Kirche und Homosexualität. In *Deutsche Tagespost* 19. 9. 2000; 12.
- LUTHER, M. *Traktat vom ehelichen Leben*. 1522.
– *Vorlesung zum Buch Genesis*. 1535–1545.
– *Vorlesung zum Römerbrief*. 1515/1516.
- MATTEI, R. de: *Kirche und Homosexualität*. Stein am Rhein, 1996.
- MAY, W. E. *Sex and the sanctity of human life*. Front Royal/VA, 1984.

- MOBERLY, E. *Homosexuality. A New Christian Ethic*. Cambridge, 1983.
- MORRISON, D. *Beyond Gay*. Huntington, 1999.
- MÜLLER, M. (Hg.) *Kirche & Sex. Mein Körper gehört mir*. Aachen, 1994.
- MÜLLER, W. *Der homosexuelle Mensch*. Mainz, 1988.
- Homosexualität. In *Lexikon für Theologie und Kirche*, Bd 5. Freiburg, 1996; 260.
- MURPHY, T. Redirecting sexual orientation: Techniques and justification. *Journal of Sex Research* 29, 1992; 501–523.
- NAVE-HERZ, R. Partnerschaft-Ehe-Familie. Eine sozialhistorische und soziologische Analyse des Wandes von des Zusammenlebens in Deutschland. In *Zur Debatte* 2/2001; 17–18.
- NEISEN, J. Healing from cultural victimization: Recovery from shame due to heterosexism. *Journal of Gay & Lesbian Psychotherapy*. 2, 1, 1993; 49–63.
- NELSON, J. Religious and moral issues in working with homosexual clients. In GONSIORREK, J. *Homosexuality and Psychotherapy*. New York, 1982.
- NICOLOSI, J. *Healing Homosexuality. Case Studies of Reparative Therapy*. New York, 1993.
- Hilfe für Menschen in Not. *Brennpunkt Seelsorge*, 4/1997; 84–87.
- Homosexualität muss kein Schicksal sein. *Gesprächsprotokolle einer alternativen Therapie*. Neukirchen-Vluyn, 1995.
- Identität und Sexualität. In *Brennpunkt Seelsorge* 4/1997; 76–82.
- NIEDERMEYER, A. *Handbuch des speziellen Pastoralmedizin*, Bd 1. Wien, 1953.
- O'LEARY, D. *The Gender Agenda. Redefining Equality*. Louisiana, 1997.
- PATSCH, J. Ein verhängnisvolles Erbe. In Plattform „Wir sind Kirche“ (Hg.), *Liebe, Eros, Sexualität. „Herdenbrief“ und Begleittexte*. Thaur, 1996; 102–150.
- PAYNE, L. *Crisis in Masculinity*. Westchester, 1985.
- *The Broken Image*. Westchester, 1985.
- PICKEN, W. Die Familien-Debatte: Gleichmacherei schafft neue Ungerechtigkeit, Feuilleton 9. In *Die Tagespost*, 4. 11. 2000.
- PLATTFORM „WIR SIND KIRCHE“ (Hg.), *Liebe, Eros, Sexualität. „Herdenbrief“ und Begleittexte*. Thaur, 1996.
- PRAGER, D. Die Ablehnung der Homosexualität im Judentum. In *Brennpunkt Seelsorge* 4/1997; 88–91.
- PRÜMMER, D. M. *Vademecum theologiae moralis in usum examinandorum et confessoriorum*. Fribourg, 1921.
- RAUCHFLEISCH, U. Homosexualität. I. Anthropologisch. II. Soziologisch. In *Lexikon für Theologie und Kirche*, Bd 5. Freiburg, 1996; 254n.
- REUVEN, P. B. *One Man, One Woman, One Lifetime. An argument for Moral Tradition*. Louisiana, 1995.
- RICHARDSON, V. Homosexual activists protest Episcopal meeting in Denver. In *Washington Times*, 5. July 2000.

- RICHES, V. *Sex & Social Engineering (von Family and Youth concern)*. United Kingdom, 1986: V této brožuře je otisknut dopis F. Jaffého B. Berelsonovi: „Activities Relevant to the study of Population Policy for the U. S.“ Memorandum from F. S. Jaffé to Bernard Berelson 11. 3. 1969.
- RIEBEL, A. Homosexualität als Erziehungsziel. In *Tagespost* 3. 1. 2001; 9.
- RILEY, P. G. D. Homosexuality & the Maccabean Revolt. In *New Oxford Review* 9/1997; 11–17.
- RINGEL, E. *Selbstschädigung durch Neurose*. Freiburg, 1973.
- ROBBERS, R. Das deutsche „Lebenspartnerschaftsgesetz“. Intention und Bedeutung. In *Zur Debatte* 2/2001; 21–22.
- ROTTER, H. Ehe und homosexuelle Partnerschaft: Vergleichbares und Unterscheidendes in moraltheologischer Sicht. In *Zur Debatte* 2/2001; 19–20.
- SATINOVER, J. *Homosexuality and the Politics of Truth*. Grand Rapids, MI, 1996.
- Is Homosexuality Desiderable? In VONHOLDT, CH. (Hg.) *Striving for Gender Identity. Homosexuality an Christian Counseling*. Reichelsheim, 1996; 158–188.
- SCHLIER, H. *Der Römerbrief*. Hg. A. Wikenhauser u. a., Bd 6. Freiburg-Basel-Wien, 1987.
- SCHNACKENBURG, R. *Die sittliche Botschaft des Neuen Testaments*. Hg. A. Wikenhauser u. a., Supplementband 1 + 2. Freiburg: Bd 1: Von Jesus zur Urkirche, 1986. Bd 2: Die urchristlichen Verkündiger, 1988.
- SCHREIER, B. Of shoes, and ships, and sealing wax: The faulty and specious assumptions of sexual reorientation therapies. In *Journal of Mental Health Counseling* 20, 4, 1988; 305–314.
- SCHROEDER, F.-CH. Homosexualität. 2. Rechtlich, in KORFF, W. u. a. (Hg.) *Lexikon der Bioethik*, Bd 2. Gütersloh 1998; 227–228.
- SCHULTZ, J. H. Die perverse Fehlhaltung. In *Handbuch der Neurosenlehre und Psychotherapie*. München/Berlin, 1959.
- SHIDLO, A. Internalized homophobia: Conceptual and empirical issues. In GREENS, B., HEREK, G. *Lesbian and Gay Psychology Thousand Oaks*, CA8/4/99 Sage. 1994; 176–205.
- STEINHÄUSER, M. *Homosexualität als Schöpfungserfahrung. Ein Beitrag zur theologischen Urteilsbegründung*. Stuttgart, 1998.
- TERTULLIAN *De corona. Vom Kranz des Soldaten*. In Bibliothek der Kirchenväter, Bd 24. München-Kempten o. J.; 260–263.
- TETTAMANZI, D. L’omosessualità nel contesto dell’antropologia cristiana. In: DALLA TORRE, G. (Hg.) *Antropologia cristiana e omosessualità*. Roma, 1997.
- THROCKMORTON, W. Efforts to modify sexual orientation: A review of outcome literature and ethical issue. In *Journal of Mental Health and Counseling*. 20, 4, 1996; 283–305.

- TRÖNDLE, H. Ideologie statt Jugendschutz? In *Antworten auf Grundfragen*. München, 1999; 345–360.
- Une hydre s'attaque à la morale chrétienne*. Paris, 1998 (bez uvedení autora, v dodatku svědectví z dějin církve).
- VONHOLDT, CH. Ist Homosexualität angeboren? In *Brennpunkt Seelsorge* 5/1998; 133.
- (Hg.); *Striving for Gender Identity. Homosexuality and Christian Counseling*. Reichelsheim, 1996.
 - Welches Menschenbild gilt? In *Brennpunkt Seelsorge* 5/1998; 120–132.
- WEBER, H. *Spezielle Moraltheologie. Grundfragen des Christlichen Lebens*. Graz, 1999.
- WEINBERG, G. *Society and Healthy Homosexuality*. Boston, 1972.
- WERNER, R. *Homosexualität ein Schicksal? Innere Heilung, Lebensbilder, Thesen für die Seelsorge*. Moers, 1989.
- *Homosexualität und Seelsorge*. Moers, 1993.
 - Thesen zur Seelsorge. In *Brennpunkt Seelsorge* 5/1995; 127–130.
- WOLPE, J. *The Practice of Behavior Therapy*. New York, 1969.

Srovnej též internetové stránky:

www.exoduseurope.org
www.gaystraight.org
www.narth.com